

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



Кабай Вікторія Олегівна

УДК 331.556:005.13](477)

**МОТИВАЦІЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Кропивницький – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Центральноукраїнському національному технічному університеті Міністерства освіти і науки України (м. Кропивницький).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Семикіна Марина Валентинівна,
Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки та підприємництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Саріогло Володимир Георгійович,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України,
завідувач відділу моделювання соціально-економічних процесів і структур;

кандидат економічних наук
Риндзак Ольга Тадеївна,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»,
старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів.

Захист відбудеться «15» липня 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.073.03 Центральноукраїнського національного технічного університету за адресою: 25006, м. Кропивницький, проспект Університетський, 8, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Центральноукраїнського національного технічного університету за адресою: 25006, м. Кропивницький, проспект Університетський, 8.

Автореферат розіслано «14» червня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



О.А. Магопець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Досвід розвинених держав демонструє, що одним із пріоритетів державної політики на початку ХХІ століття має бути регулювання трудової міграції населення з метою збагачення трудового потенціалу країни у національних інтересах, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки, збереженню соціального миру. Ці питання набувають особливої значимості у зв'язку з глобальними викликами руху мігрантів й одночасною зміною умов трудової діяльності на тлі поглиблення суспільного поділу праці, зумовленого швидкими темпами науково-технічного прогресу, інформатизації та комп'ютеризації світового розвитку. Нові реалії вимагають перегляду підходів до функціонування мотиваційних механізмів трудової міграції населення.

Особливо актуальною дана проблема стає для України на етапі євроінтеграції, коли змінився характер і обсяги міграційних процесів. Мотиви руху трудових мігрантів в середині країни та за її межі зумовлені передусім нестачею робочих місць, особливо з гідною оплатою та умовами праці, ризиками бідності навіть для працюючих осіб, низьким рівнем соціальних гарантій. Перспективи отримання кращих заробітків та підтримки родин через зовнішню трудову міграцію несуть як вагомі позитивні можливості, так і загрози, зокрема, пов'язані з відтоком економічно активного населення з України. Назріла потреба розробки адекватного мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення, спрямованого на реалізацію інтересів держави та її населення.

Дослідженню проблем трудової міграції присвятили свої праці такі зарубіжні дослідники: В. Іонцев, Е. Лі, Д. Массей, Б. Міланович, Е. Равенштейн, С. Сассен, О. Старк, Е. Тейлор, Т. Хаттон, Г. Хьюго та ін. Розробку концептуальних засад мотивації трудової діяльності здійснили А. Афонін, А. Врум, Д. Маклеланд, А. Маслоу, М. Портер, А. Сміт, Н. Стивенсон, Е. Уткін, Ф. Хедуорі та ін.

В Україні вагомий внесок у дослідження трудової міграції зробили М. Бублій, М. Біль, Б. Данилишин, М. Долішній, А. Дембіцька, О. Журба, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, О. Ровенчак, М. Романюк, У. Садова, Л. Семів, В. Саріогло, О. Хомра та інші вчені, які присвятили свої наукові праці розгляду сутності міграції, аналізу її тенденцій, наслідків впливу «заробітчанства» на розвиток економічної, соціальної сфери країни та перерозподіл доходів. Проблематика мотивації трудової міграції та її регулювання знайшла різноаспектне висвітлення у працях Д. Богині, М. Ведернікова, О. Грішньої, А. Колота, Т. Костишиної, О. Левченка, С. Лучик, О. Магопєць, В. Никифорова, С. Пасєки, І. Петрової, О. Риндзак, І. Прибиткової, М. Семікіної, О. Сторожук, С. Цимбалюк, Л. Червінської, Н. Шалімової, Л. Шаульської та інших українських дослідників.

Однак, віддаючи належне здобуткам вітчизняних і зарубіжних вчених, слід визнати, що мотивація трудової міграції населення все ще залишається малодослідженим процесом. Залишаються дискусійними наукові уявлення рушійних сил, які спонукають працездатне населення мігрувати, що спричиняє їх поверхневе розуміння і перешкоджає вдосконаленню мотиваційного механізму

регулювання міграційної поведінки населення. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, постановку його мети і завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Центральноукраїнського національного технічного університету, зокрема за темами: «Регулювання соціально-трудова відносин засобами мотиваційного менеджменту» (номер державної реєстрації 0118U003748), в процесі виконання якої автором обґрунтовано класифікацію мотиваційних чинників у сфері праці за ознаками їх змісту та рівня впливу; «Мотивація трудової міграції: причини, тенденції, механізми регулювання» (номер державної реєстрації 0119U000539), в межах виконання якої визначено сутність трудової міграції, її рушійні сили (мотиваційні чинники), розкрито тенденції та мотиваційні механізми регулювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретичних і методичних засад мотивації трудової міграції населення та розробка науково-практичних рекомендацій щодо визначення механізмів її регулювання в Україні.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки та розв'язання таких завдань:

- уточнити зміст категорії «трудова міграція»;
- розкрити сутність процесу мотивації трудової міграції населення;
- визначити основні мотиваційні чинники трудової міграції населення;
- розробити комплексний підхід до соціально-економічної оцінки причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення України;
- дослідити загрози міграційного донорства України у світі з позицій регулювання мотивації трудової міграції;
- в межах вивчення міграційної ситуації в Україні оцінити міграційні настрої молоді на основі соціологічного опитування;
- визначити структуру та специфічні особливості мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення.

Об'єктом дослідження є мотивація трудової міграції населення як процес спонукання людей до переселення та механізми її регулювання.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та науково-практичні положення щодо формування та реалізації механізмів регулювання мотивації трудової міграції населення в Україні.

Методи дослідження. Вирішення поставлених завдань базується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед яких: аналітичний – для збирання, узагальнення та обробки наукової інформації про стан розвитку трудової міграції (п. 1.1); абстрактно-логічний – для визначення та систематизації мотиваційних чинників трудової міграції (п. 1.2); метод класифікацій – для систематизації методів регулювання трудової міграції (п. 1.3); економіко-статистичний – з метою порівняльної оцінки тенденцій міграційного руху в світі та Україні (п. 2.1); SWOT-аналіз – для визначення позитивних і негативних аспектів трудової міграції (п. 2.1); економіко-статистичного аналізу та економіко-математичного моделювання – для виявлення причин активізації міграційної поведінки українців (п. 2.2); соціологічний та експертних оцінок – під час проведення авторського пілотного опитування з метою діагностики мотивації

населення до реалізації міграційних настроїв (п. 2.3); табличний та графічний методи – для наочного представлення теоретичних положень, отриманих результатів дослідження (п. 2.1-2.3 та п. 3.1-3.3); аналогій та порівняльного співставлення – для визначення заходів впливу на процес трудової міграції (п.3.1-3.2); аналізу, синтезу, системного підходу та абстрагування – для розробки пропозицій щодо реалізації принципів гідної праці та підвищення якості людського розвитку (п. 3.1-3.2), визначення структури та особливостей функціонування мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення (п. 3.3).

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, Державної міграційної служби України, Міжнародної організації праці, результати експертних оцінок та соціологічних досліджень, проведених автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних і науково-методичних засад мотивації трудової міграції населення та розробленні прикладних напрямів удосконалення механізму її регулювання. Наукову новизну дисертації визначають такі суттєві результати:

удосконалено:

- класифікацію мотиваційних чинників трудової міграції за рахунок їх деталізації, зокрема за джерелами виникнення, за рівнями впливу, за змістовною ознакою, що, на відміну від існуючих підходів, дозволило глибше з'ясувати специфіку їх дії та взаємовпливу, дійти висновку про складність та неоднозначність процесу мотивації трудової міграції населення, необхідність його багатofакторного регулювання на різних рівнях в межах адекватного механізму;

- науково-методичний підхід до соціально-економічної оцінки причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення, який, на відміну від існуючих, вирізняється комплексністю: визначає об'єкти статистичного аналізу причин міграції (економічні – добробут/бідність, зайнятість; соціальні – міграційні мережі; конкурентні – порівняння з іншими країнами; особистісні – вік, навик, досвід, приклад; психологічні – самооцінка рівня задоволення потреб), її наслідків (економічні – втрати трудового потенціалу й інвестицій у людський капітал, дефіцит кадрів; соціальні – демографічні втрати, деінтелектуалізація; психологічні – соціальна напруга, дистантні сім'ї; мережеві – формування первинних і вторинних міграційних мереж), а також переміщує фокуси соціологічної оцінки на міграційні настрої і практику трудової міграції;

- структуру мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення, яку, на відміну від існуючих, формують ідеологічний (мета, завдання, принципи, функції) та інструментальний (інструменти регулювання, інституційне, інформаційне, матеріально-технічне, фінансове забезпечення) блоки, що дає змогу забезпечувати функціонування механізму з урахуванням потреб, інтересів та мотивів населення в контексті формування міграційної поведінки; структурна побудова механізму дозволяє обґрунтувати первинність регулювання мотиваційних чинників міграції з посиленням превентивного характеру міграційної політики;

набули подальшого розвитку:

- тлумачення категорії «трудова міграція», яке відрізняється від наявних трактувань цього процесу поєднанням таких сутнісних ознак, як мотиви

задоволення соціально-економічних потреб, приналежність до певної території, системність, часові рамки, легальність, державне регулювання; це дозволяє визначати рушійні сили міграційного руху та вдосконалювати методи його регулювання з урахуванням мотивів трудової міграції;

- сутнісне наповнення характеристики процесу мотивації трудової міграції населення, яке, на відміну від відомого, висвітлює дію та взаємодію впливових чинників у сфері праці (потреби, інтереси, цінності; стимули та «антистимули»), в результаті невідповідності яких виникають мотиви руху населення у певному напрямі в інтересах кращого задоволення актуальних потреб, зокрема, отримання більшого доходу від праці, розвитку здібностей, знань та навичок; це доповнює положення теорій мотивації та акцентує увагу на обов'язковості їх урахування під час розробки заходів регулювання трудової міграції населення;

- системний розподіл загроз міграційного донорства України в світі, який, на відміну від існуючих, деталізовано за рахунок виокремлення різних за характером груп міграційних загроз: національно-безпекові, демовітворювальні, інтелектуально-трудова та економічні; це дозволяє більш точно визначати пріоритети регулювання мотивації трудової міграції, зосереджуючи увагу на гармонізації індивідуальних і суспільних інтересів, покращенні умов людського розвитку і цілісності соціуму;

- інструментарій соціологічного дослідження міграційних настроїв молоді, який відрізняється розробкою програмних положень соціологічного опитування, спрямованих на виявлення найбільш вагомого чинника – базового мотиватора; практичну апробацію здійснено шляхом опитування студентів випускних курсів закладів вищої освіти Кіровоградської обл. із з'ясуванням досвіду, мети, бажання переїзду в межах області, країни, за кордон з градацією за різними часовими періодами, рівня задоволення потреб та оцінки можливостей праці в Україні, ієрархії вимог до умов праці; результати опитування дали змогу підтвердити первинний міграційний орієнтир молоді за зовнішнім вектором на тривалий період часу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій прикладного змісту, спрямованих на регулювання мотивації трудової міграції населення України.

Розробки автора знайшли використання у практичній діяльності: Міністерства молоді та спорту України під час розробки стратегії молодіжної політики міністерства у 2019 р. та пропозицій щодо заохочення роботодавців до створення першого робочого місця для випускників навчальних закладів (довідка № 2449/1 від 03.04.2019 р.); Профспілки працівників освіти і науки України в процесі організації та проведення профспілкових заходів з питань захисту трудових та соціально-економічних прав, підготовки пропозицій до Кабінету Міністрів України щодо вдосконалення соціального діалогу (довідка № 02-05/137 від 21.03.2019 р.); Департаменту соціального захисту населення Кіровоградської облдержадміністрації у процесі розробки пропозицій щодо забезпечення соціального діалогу з питань гідної праці населення області (довідка № 23-04.2-30/283/0.2303 від 18.01.2019 р.); Федерації професійних спілок Кіровоградської області під час підготовки пропозицій щодо удосконалення колективних договорів на підприємствах, захисту трудових прав та соціальних гарантій працівників (довідка № 01-20/45 від 27.03.2019 р.); Компаніївського районного споживчого товариства в процесі розробки заходів щодо скорочення плинності кадрів на

основі поліпшення умов праці та її оплати (довідка № 01-17/34 від 27.03.2019 р.). Окремі результати дослідження запроваджено у навчальний процес Центральноукраїнського національного технічного університету під час викладання навчальної дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносини» (довідка № 31-15/2037 від 28.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладена авторська версія формування мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення України та його функціонування через запровадження міграційної політики превентивного характеру. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистих напрацювань автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та результати дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Перспективні напрямки розвитку економіки, управління та права: теорія і практика» (м. Полтава, 12 березня 2018 р.); «Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки» (м. Кропивницький, 21-22 березня 2018 р.); «Актуальні питання економічного розвитку держави та регіонів: теоретичні і практичні аспекти» (м. Львів, 16 червня 2018 р.); Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку» (м. Черкаси, 18-19 жовтня 2018 р.); «Economics, Education, Health Care and Pharmacy» (м. Ополе, 16-19 жовтня 2018 р.); «Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті» (м. Кропивницький, 22 листопада 2018 р.); «Universum View 15. Economics and management» (м. Дніпро, 17 лютого 2019 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Резерви економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств» (м. Кіровоград, 14 березня 2013 р.); «Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємства» (м. Кропивницький, 11 квітня 2018 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, серед яких: 2 колективні монографії, 5 статей у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у науковому фаховому виданні України, 9 публікацій – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 7,67 друк. арк. (із них автору належить 6,05 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 5 додатків. Обсяг основного змісту роботи становить 190 сторінок, що включає 22 таблиці та 51 рисунок. Список використаних джерел, що налічує 314 найменувань, викладено на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих наукових результатів, наведено відомості щодо їх апробації та обсяг публікацій за темою дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні та методичні засади мотивації трудової міграції населення**» досліджено еволюцію наукових уявлень про трудову міграцію, її сутність, види, роль в економіці, мотиваційні чинники, досвід регулювання міграційної поведінки у світі в контексті мотиваційного впливу.

В результаті розвитку наукової думки запропоновано авторське визначення

поняття «трудова міграція»: це переміщення працездатного населення до інших населених пунктів, у тому числі за кордон, що зумовлено передусім мотивами задоволення актуальних та перспективних соціально-економічних потреб, зокрема отримання більшого доходу від трудової діяльності на тимчасовій (одноразово, декілька разів, регулярно) або постійній основі, уникнення соціальних ризиків, загроз для життя.

На основі узагальнення сучасних світових тенденцій обґрунтовано, що розвиток трудової міграції (легальної та нелегальної) призводить до перерозподілу ресурсів праці між різними країнами та регіонами світу, зумовлюючи зміни у формуванні попиту і пропозиції робочої сили на міжнародному, національному та регіональному ринках праці. Такий підхід дозволив додатково деталізувати види трудової міграції за ознаками фіксації у джерелах статистичних даних, системності, тривалості, причинами, напрямками переміщення, якісним складом, локацією, просторовим переміщенням, способом реалізації, професійно-кваліфікаційним рівнем, метою працевлаштування та ін.

Здійснено систематизацію наукових підходів до визначення понять «потреба», «інтерес», «мотив», «стимул», «мотивація», що дозволило обґрунтувати важливість досягнення балансу між потребами, застосуванням стимулів та вибором дієвих методів регулювання трудової міграції населення.

Розвиваючи положення мотиваційних теорій, запропоновано «мотивацію трудової міграції населення» визначати як процес взаємодії внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, результуючим вектором якої є спонукання населення до трудового самовизначення шляхом переміщень. Ґрунтуючись на цьому, визначено, що поява міграційних настроїв та ступінь активізації міграційної поведінки працездатного населення є результатом прояву та взаємодії сукупності різноманітних мотиваційних чинників (економічних, соціально-демографічних, організаційно-політичних, військових, екологічних, релігійних, природно-кліматичних, історико-етнічних, культурно-ментальних, рис. 1), які на різних економічних рівнях багатоаспектно впливають на трудовий вибір населення, формуючи прагнення переміщатись в регіони (країни), де є більш привабливими стимули та можливості.



Рис. 1. Класифікація мотиваційних чинників трудової міграції населення
Джерело: розроблено автором на основі узагальнення наукових підходів.

Наведена класифікація мотиваційних чинників (рис. 1) дозволила розкрити специфіку процесу мотивації трудової міграції населення. Визначено, що в разі невідповідності чинників внутрішніх (потреби, інтереси, цінності населення) і зовнішніх (стимули, які пропонуються у сфері трудової діяльності), виникають мотиви руху працездатного населення у територіальному просторі в інтересах кращого задоволення актуальних потреб, зокрема, отримання більшого доходу від праці, уникнення ризику бідності, забезпечення розвитку здібностей, знань та навичок.

Обґрунтовано, що поширення міграційних настроїв продукують такі антистимули, як конфліктність соціально-трудова відносин, несприятливі умови праці та її оплати, обмеженість соціального захисту, нестача гідних робочих місць, корупція під час працевлаштування, відставання України від розвинених держав за рівнем доходів населення, індексом людського розвитку, а також загрози для життя.

Встановлено, що вивчення та аналіз взаємодії різноманітних внутрішніх і зовнішніх мотиваційних чинників має стати важливою передумовою розробки превентивних заходів для ефективного регулювання трудової міграції на етапі формування міграційних настроїв через збільшення стимулів та скорочення антистимулів у сфері трудової діяльності, умовах життя та розвитку населення.

На основі узагальнення міжнародного досвіду виділено основні методи регулювання мотивації трудової міграції населення в національних інтересах, зокрема: нормотворчий, ліцензування, квотування, видачі дозволів, дефіцитності, стажування, преміювання, захисту прав, селекції, стримування, визначення вимог до вікового цензу, стану здоров'я, запобігання дискримінації, прямих професійних заборон. Акцентовано увагу на доцільності вибору заходів щодо регулювання мотивації трудової міграції населення на вітчизняному ринку праці з урахуванням регіональної специфіки.

У другому розділі «**Діагностика стану мотивації трудової міграції населення України і тенденцій міграційного руху**» проаналізовано тенденції міграційного руху в світі та Україні, здійснено соціально-економічну оцінку причин активізації міграційної поведінки українців та її наслідків на ринку праці, а також соціологічну оцінку стану мотивації населення до реалізації міграційних настроїв.

Проаналізовано світові тренди міграційного руху населення. Досліджено динаміку кількості міжнародних мігрантів у світі та за країнами призначення залежно від рівня їхнього розвитку за період 1990-2017 рр. Це дало змогу встановити, що за останні 27 років кількість міжнародних мігрантів зросла з 152,5 млн до 257,7 млн осіб або в 1,69 разів. За країнами призначення найбільше зростання кількості міжнародних мігрантів спостерігалось для високорозвинених країн – в 2,19 разів, для країн із середнім рівнем розвитку – 1,19, з низьким – 1,28. Визначено місце Європи в глобальних міграційних процесах. Встановлено, що на європейські країни, як країни призначення міжнародних мігрантів у 2017 році припадало 30,2 % від світового показника.

Дослідження глобальних та європейських міграційних трендів дало змогу підтвердити, що українське суспільство трансформується в специфічних умовах

міжнародної міграції та потребує реалізації такої міграційної політики, яка б враховувала конкурентні геополітичні протистояння.

Україна займає 8 позицію у світі серед найбільших донорів міжнародних мігрантів у 2017 р. В роботі акцентовано увагу на ризикогенності міграційного донорства України з розподілом загроз за групами націобезпекового, демовідтворювального, інтелектуально-трудового та економічного характеру. Зазначено, що одним з основних міграційних ризиків для України є втрата інтелектуального й трудового потенціалу населення, що відбувається в умовах: неефективної міграційної політики, фактичного ігнорування проблем трудової міграції в умовах слабкої людиноорієнтованої державно-управлінської парадигми; неефективної політики зайнятості і соціального захисту населення в Україні; неефективної системи обліку міграційних процесів, у тому числі з метою працевлаштування, що унеможливорює якісні наукові дослідження з даних питань; відсутності системного моніторингу мотивів трудової міграції.

Здійснено оцінку міграційної ситуації в Україні. Досліджено динаміку кількості вибулих осіб у відношенні до основних показників ринку України за період 2005-2017 рр. Аналіз регіональної специфіки міграційних процесів в Україні дав змогу виявити основні регіональні ринки праці – осередки концентрації економічно активних осіб в Україні (м. Київ, Харківська, Одеська, Дніпропетровська, Київська, Івано-Франківська і Львівська обл.). Основними донорами людських ресурсів із зрозумілих причин стали Луганська і Донецька обл., а також Вінницька, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Кіровоградська і Рівненська обл. Акцентовано увагу на проблемності міграції для Кіровоградської області як регіону з гострою демографічною кризою.

Досліджено особливості трудової міграції населення України. Здійснено групування регіонів України з погляду специфіки зовнішньої трудової міграції населення станом на 2017 р. за показниками: кількість зовнішніх трудових емігрантів; частка зовнішніх трудових мігрантів в чисельності економічно активного населення; кількість потенційних зовнішніх трудових мігрантів; частка потенційних зовнішніх трудових мігрантів в чисельності економічно активного населення. Це дало змогу встановити, що Кіровоградська область займає 5 позицію в Україні за часткою зовнішніх трудових мігрантів в чисельності економічно активного населення.

Результати аналізу трудової міграції населення України дали змогу підтвердити її циркулюючий характер. Визначено, що домінує первинний орієнтир населення України на короткострокову трудову міграцію, пов'язаний із потребою покращення рівня добробуту.

Здійснене дослідження міграційного руху населення з використанням SWOT-аналізу дало змогу виділити сильні й слабкі сторони, можливості і загрози трудоміграційної ситуації з метою обґрунтування пріоритетів регулювання мотиваційного механізму.

Запропоновано комплексний підхід до соціально-економічної оцінки причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення з конкретизацією об'єктів статистичного і соціологічного аналізу. Проаналізовано міграційні настрої громадян України щодо участі у зовнішній трудовій міграції. Спостерігається

тренд переважання частки економічно активного населення, яке мігрує, над часткою тих, які планують виїзди. Цей тренд дає змогу припустити, що зростатиме кількість населення, налаштованого реалізувати свої наміри щодо виїзду, через що сформувалась соціальна когорта міграційно активних осіб, які регулярно здійснюють переміщення. Усе більше осіб мігрує з України з метою працевлаштування: за період 2008-2017 рр. їх частка зросла до майже 55 % з 21 %.

Встановлено ієрархію чинників трудової міграції населення України та з огляду на первинність впливу заробітної плати проаналізовано динаміку та диференціацію її розміру в гривневому та євро еквівалентах. Здійснено порівняння розміру мінімальної і середньомісячної заробітної плати в Україні та основних країнах перебування трудових мігрантів. Акцентовано увагу, що значна частка осіб (57,8 %) до виїзду була працевлаштована, однак для 70,8 % основною причиною міграції став низький рівень оплати праці.

Проаналізовано вікову й освітню структуру трудових мігрантів з України в контексті дослідження впливу міграції на економіку. Прослідковується тренд на зростання серед трудових мігрантів частки осіб, які мають вищу освіту. Разом з тим, домінують особи, які мають професійно-освітню, базову або неповну середню освіту. Наслідком цього є основна зайнятість мігрантів з України в сегменті професій, що не потребують кваліфікації – станом на 2017 р. це визнало 36,1 % мігрантів. Також вагомою є частка осіб (29,5 %), які працевлаштовані не за здобутим освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Розроблено регресійні моделі, які описують взаємозв'язок основних факторів міграції та масштабів вибуття населення. Результати моделювання, проведеного на макро- та мезорівні, підтверджують те, що проблеми ринку праці мають основний вплив на довгострокові міграційні орієнтири населення.

Запропоновано авторську методику і проведено соціологічне опитування студентів випускних курсів закладів вищої освіти Кіровоградської області (410 респондентів, листопад 2018 р.). У ході опитування з'ясовано: досвід переміщень; бажання переїхати в межах області, країни, за кордон та на який період часу; мету бажаного виїзду; оцінку можливостей праці і проживання в Україні та бажаній країні; ступінь задоволення рівнем доходів, умовами проживання, якістю освіти; очікування щодо пошуку першого місця праці; ієрархію вимог до умов праці, зокрема, заробітної плати; готовність працювати нелегально, не за професією; оцінку умов ринку праці в Україні (справедливість кар'єрного просування, безпека на робочому місці).

Основними висновками з проведеного дослідження є виявлення базового мотиватора трудової міграції молоді – розміру оплати праці при високому ступені абсолютного невдоволення рівнем власних доходів. Ризикогенним фактом є те, що більшою є частка молоді, яка виявляє бажання виїзду за кордон, ніж в межах України (в інший регіон чи столицю), причому високий рівень бажання виїзду властивий навіть особам, які ніколи не були за кордоном. Загрозливим також є факт часових орієнтирів у бажанні виїзду – основна частина молоді (23,2 %) готова виїхати з України за кордон назавжди. Визначено, що дуже високими є вимоги молоді до розміру оплати праці, що значно перевищують офіційні показники середньомісячної заробітної плати (рис. 2).

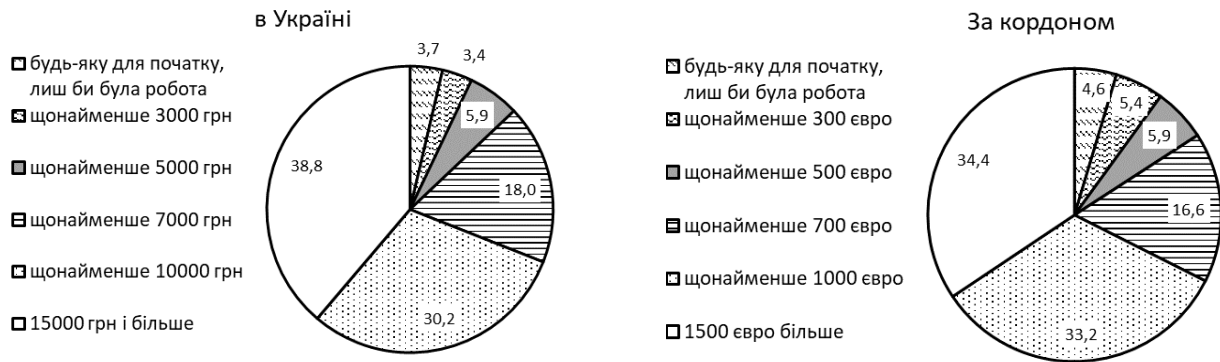


Рис. 2. Вимоги до розміру заробітної плати студентів випускних курсів закладів вищої освіти Кіровоградської обл. в Україні і за кордоном, %

Джерело: побудовано автором за даними соціологічного опитування (дослідження охоплювало 410 осіб - студентів закладів вищої освіти Кіровоградської обл. у 2018 р.).

Результати соціологічного опитування довели, що зниження міграційних настроїв населення загалом і молоді зокрема, можливе за умов забезпечення стабілізації розвитку внутрішнього ринку праці з подальшим підняттям мінімального розміру заробітної плати та послідовними кроками з її детінізації, а також через впровадження нових підходів щодо забезпечення якісним робочим місцем, підтримки самозайнятості та підприємництва.

У третьому розділі «**Напрями регулювання мотивації трудової міграції населення України**» в якості основних напрямів змін у міграційній поведінці населення визначено необхідність створення привабливих робочих місць в Україні з гідною оплатою та умовами праці, підвищення якості людського розвитку; запропоновано структуру мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення та обґрунтовано його науково-методичне забезпечення.

З метою визначення можливостей регулювання мотивації трудової міграції населення України за допомогою інструментів створення привабливих робочих місць та впровадження принципів гідної праці, проаналізовано аналітичні дані щодо: рівня безробіття за регіонами, в цілому по країні та порівняно з європейською спільнотою; розмірів мінімальної заробітної плати в країнах Європейського Союзу; показників середньомісячної заробітної плати за регіонами України; кількості працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці. Встановлено, що бідність серед працюючих, відсутність достатнього життєвого рівня зайнятих та їх сімей, низькі стандарти та умови праці викликають деградацію трудового потенціалу держави, посилення внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів, що погіршує соціально-економічний стан країни.

Визначено, що досягнення позитивних змін у мотивації населення до трудової діяльності на вітчизняному ринку праці потребує реалізації низки заходів, спрямованих на: забезпечення модернізації робочих місць, інтелектуалізації та інноваційності трудової діяльності; впровадження постійного аудиту робочих місць та їх стану; поліпшення трудових гарантій стосовно умов праці; підвищення рівня мінімальної заробітної плати; збільшення відсотку витрат на оплату праці у

структурі собівартості продукції; розвиток соціальної інфраструктури підприємств та організацій; вдосконалення нормативно-правової бази в частині регулювання та стимулювання нових видів зайнятості. На переконання автора, питання регулювання мотивації трудової міграції населення можуть бути вирішені лише комплексно на усіх економічних рівнях: мікро- (підприємство), мезо- (регіон/галузь), макро- (економіка країни), що підтверджено результатами аналізу, порівняльної оцінки стану безробіття, мінімальної заробітної плати, середнього рівня оплати праці, поширення неформальної зайнятості, частки зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці в регіонах України і країнах ЄС.

З метою практичної реалізації завдань щодо зміни міграційної поведінки населення сформовано науково-практичні рекомендації, спрямовані на підвищення якості людського розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Превентивні заходи щодо скорочення міграції населення за рахунок підвищення якості людського розвитку

Економічний рівень	Суть рекомендації
<i>Мезорівень (регіон)</i>	<p>Спрямування місцевими органами влади інвестицій на розвиток системи освіти та охорони здоров'я (закупівля сучасного обладнання та медичного устаткування, фінансування лікування хворих на суспільно небезпечні хвороби).</p> <p>Підтримка малого та середнього бізнесу як варіанту самозайнятості та самореалізації населення шляхом безкоштовного всебічного консультування з приводу відкриття та провадження підприємницької діяльності.</p> <p>Формування ідеології: Людина – найбільше багатство. Культ міцного здоров'я, якісної освіти та знань, які стануть умовою забезпечення високого рівня життя.</p>
<i>Макрорівень (країна)</i>	<p>Розробка бюджетних програм з фінансування розвитку освіти та безкоштовного надання медичних послуг населенню, підвищення мотивації лікарів до праці встановленням достойного рівня оплати праці.</p> <p>Встановлення об'єктивного розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, що дозволить населенню отримувати необхідні блага (якісне харчування, одяг, лікування, освіта, відпочинок).</p> <p>Покращення інвестиційного клімату в державі через зниження рівня корупції та стабілізації воєнної ситуації на Сході та в Криму.</p> <p>Реалізація програм забезпечення «соціального» та безкоштовного житла.</p>

Джерело: розроблено автором.

В процесі дослідження визначено основні види механізмів регулювання міграційної поведінки населення залежно від поставленої мети: обмежуючий, стримуючий, стимулюючий, мотиваційний, консервуючий, стагнаційний, трансформаційний. Розкрито специфіку мотиваційного механізму, що полягає у зміні (формуванні, коригуванні, нівелюванні) мотивів населення щодо здійснення переміщень на визначені відстань та час з конкретною метою.

Запропонована структура мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення передбачає функціонування двох блоків – ідеологічного

(мета, завдання, принципи, функції) та інструментального (інструменти регулювання, інституційне, інформаційне, матеріально-технічне, фінансове забезпечення) (рис. 3).

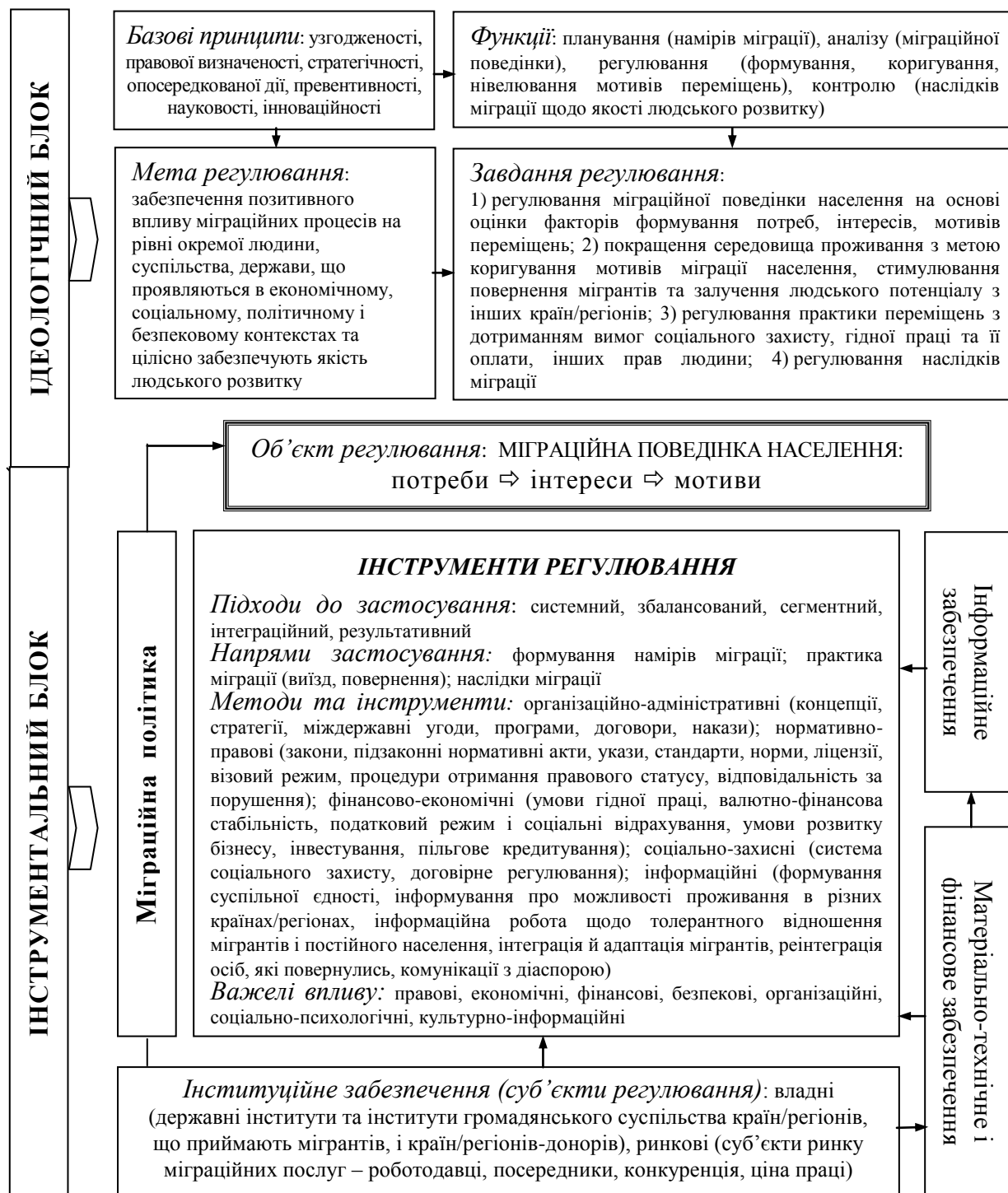


Рис. 3. Мотиваційний механізм регулювання міграційної поведінки населення

Джерело: розроблено автором.

У центрі проілюстрованого мотиваційного механізму (рис. 3) перебуває об'єкт регулювання – міграційна поведінка населення, зокрема потреби, інтереси, цінності й мотиви, що її формують. Розкрито характер регулювання міграційної поведінки населення з погляду демотивації, мотивації і ремотивації для мотивів, які формуються, потребують коригування чи нівелювання. Визначено функції

мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення України та особливості їх реалізації з урахуванням взаємовпливів мотиваційних чинників та їх наслідків. У ході впливу на об'єкт суб'єктами регулювання формується міграційна політика, яка в контексті регулювання населення має набувати превентивного характеру.

Доведено доцільність застосування на практиці запропонованого механізму регулювання міграційної поведінки населення, який, по-перше, розширює можливості зміни мотивів населення щодо переміщення на визначені відстань та час з конкретною метою; по-друге, дозволяє більш гнучко змінювати практику виїзду та повернення трудових мігрантів; по-третє, розширює важелі уникнення / пом'якшення негативних наслідків переміщень населення для трудового потенціалу країни за рахунок превентивного характеру заходів міграційної політики, що ґрунтується на системному підході щодо розробки та реалізації рекомендацій, спрямованих на створення робочих місць, привабливих за умовами та оплатою праці, підвищення якості людського розвитку в Україні.

Визначено основні інструменти та напрями регулювання міграційної поведінки населення. Зокрема, на етапі формування намірів міграції дієвим є покращення конкурентних умов ринку праці України через застосування фінансово-економічного регулятора заробітної плати, а саме його розміру та детінізації виплат; щодо практики міграції – соціальний захист мігрантів через застосування нормативно-правового регулятора укладення міждержавних угод та контролю за дотриманням їх положень; щодо наслідків переміщень населення – стимулювання ефективного використання грошових доходів мігрантів через нормативно-правові (програми рееміграції), податкові, інвестиційні й кредитні регулятори (підтримка бізнесу колишніх мігрантів та їхнього працевлаштування).

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення актуального науково-прикладного завдання, яке полягає в удосконаленні теоретичних і методичних засад мотивації трудової міграції населення та розробці рекомендацій щодо визначення механізмів її регулювання в Україні. За результатами дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Аналіз наукової думки засвідчив неоднозначність підходів до трактувань категорії «трудова міграція», що зумовило потребу уточнення її сутності. Під трудовою міграцією розуміємо переміщення працездатного населення до інших населених пунктів, у тому числі за кордон, підпорядковане мотивам задоволення актуальних та перспективних соціально-економічних потреб на тимчасовій (одноразово, декілька разів, регулярно) або постійній основі. Розуміння сутності трудової міграції з урахуванням її мотиваційних засад створює передумови для розширення арсеналу методів регулювання міграційного руху населення.

2. Мотивація трудової міграції населення є процесом взаємодії рушійних сил – внутрішніх мотивів і зовнішніх стимулів у сфері праці, результатом якої стає спонукання працездатного населення до територіального переміщення (в країні або за її межі) в інтересах кращого працевлаштування, задоволення актуальних

потреб, зокрема, отримання більшого доходу від праці, розвитку здібностей, знань та навичок. Розгорнуту характеристику цього процесу здійснено за рахунок висвітлення дії багатокомпонентної системи мотиваційних чинників, що формують міграційну поведінку працездатного населення, посилюючи або послаблюючи міграційні настрої в залежності від розвиненості економіки, можливостей задоволення соціально-економічних потреб. Такий підхід сприяє подальшому розвитку мотиваційного менеджменту та залученню його важелів до регулювання трудової міграції населення.

3. Активізація міграційної поведінки населення визначається впливом сукупності різноманітних об'єктивних та суб'єктивних мотиваційних чинників, які з різною силою, в різних комбінаціях, на різних економічних рівнях впливають на трудову поведінку, зумовлюючи пріоритетне формування та реалізацію мотивів переміщення до інших населених пунктів, у тому числі за кордон. Шляхом аналізу мотиваційних теорій деталізовано класифікацію мотиваційних чинників трудової міграції населення (за джерелами виникнення, рівнями впливу, змістовною ознакою) та визначено, що в умовах нестабільності розвитку країни міграційні настрої посилюють передусім чинники економічні, соціальні, політичні, екологічні, а також військові, загрожуючи міграційними втратами трудового потенціалу. Урахування їх дії потребує превентивних заходів щодо збереження економічно активного населення через створення привабливих робочих місць з гідною оплатою праці, інвестування в освіту, науку, охорону здоров'я, соціальну інфраструктуру, гармонізацію соціально-трудова відносин.

4. Запропоновано та апробовано науково-методичний підхід до соціально-економічної оцінки комплексу причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення з конкретизацією об'єктів статистичного і соціологічного аналізу (соціологічна оцінка міграційних настроїв, статистична оцінка причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення, соціологічна і статистична оцінка практики трудової міграції). Реалізація цього підходу дає змогу обґрунтувати та виробити більш гнучку міграційну політику, необхідну в кожен конкретний момент часу на відповідній території регіону/ країни, що сприятиме покращенню соціально-економічної ситуації й дозволить уникнути значних втрат трудового потенціалу.

5. Враховуючи, що Україна у 2017 р. займала 8-му позицію серед найбільших донорів міжнародних мігрантів у світі, в роботі акцентовано увагу на ризикогенності міграційного донорства України з розподілом загроз за групами: національній безпеці – послаблення соціетальних зв'язків в умовах геополітичного протистояння; демографічній – суттєве зниження чисельності населення в умовах демографічної кризи за рахунок додаткових міграційних витрат, еміграції сімей та жінок дітородного віку; інтелектуально-трудова – втрата інтелектуального й трудового потенціалу осіб, які виїжджають і не повертаються або працюють за кордоном в умовах, що не відповідають їх освітній кваліфікації, професії, досвіду; економічній – втрата людського потенціалу як основи економічного розвитку. Зазначено, що одним з основних міграційних ризиків для України є втрата інтелектуального й трудового потенціалу населення, що відбувається в умовах:

неефективної міграційної політики, фактичного ігнорування проблем трудової міграції на тлі слабо людиноорієнтованої державно-управлінської парадигми.

6. Аналіз міграційної ситуації в Україні підтвердив циркулюючий характер трудової міграції з домінуванням первинного орієнтування населення на короткострокову трудову міграцію, пов'язану з потребою покращення добробуту. Авторське соціологічне опитування дало змогу встановити, що базовим мотиватором трудової міграції є розмір оплати праці при високому ступені абсолютного невдоволення рівнем власних доходів. З метою зниження міграційних настроїв населення загалом і молоді зокрема, слід покращувати внутрішній ринок праці з подальшим підняттям мінімального розміру заробітної плати та послідовними кроками з її детінізації, а також через впровадження нових підходів щодо забезпечення якісним робочим місцем, підтримки самозайнятості та підприємництва.

7. Визначено основні види механізмів регулювання міграційної поведінки населення в залежності від кінцевої мети – обмежуючий, стримуючий, стимулюючий, мотиваційний, консервуючий, стагнаційний, трансформаційний. Специфіка мотиваційного механізму полягає в його орієнтації на потреби, інтереси й мотиви населення в контексті формування міграційної поведінки. Визначено структуру мотиваційного механізму, що містить два блоки: ідеологічний (мета, завдання, принципи, функції) та інструментальний (інструменти регулювання, інституційне, інформаційне, матеріально-технічне, фінансове забезпечення). Такий підхід дозволяє спрямувати функції механізму на: 1) зміну (формування, коригування, нівелювання) мотивів населення щодо переміщення на визначені відстань та час з конкретною метою; 2) зміну практики виїзду та повернення трудових мігрантів; 3) уникнення/пом'якшення негативних наслідків переміщень населення для трудового потенціалу країни за рахунок превентивного характеру заходів міграційної політики, розробки та реалізації рекомендацій щодо створення привабливих робочих місць, підвищення якості життя та добробуту населення України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних та у зарубіжних виданнях:

1. Кабай В.О. Мотивація трудової міграції: причини, тенденції, механізми регулювання. *Інноваційна економіка*. 2018. №9-10 [77]. С. 86-94 (*Ринц, Index Copernicus*) (0,6 друк. арк.).

2. Кабай В.О. Дослідження трудової міграції: еволюція, сучасний зміст, мотиваційне підґрунтя. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2018. Т. 6. №4 (44). С. 23-26 (*Ринц, Index Copernicus, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, OpenAIRE, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), ResearchBib, Directory of Open Access Journals (DOAJ), WorldCat, CrossRef, Directory Indexing of International Research Journals, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Open Academic*

Journals Index (OAJI), Sherpa/Romeo, WorldWideScience.org, Scholar Article Journal Index (SAJI), CNKI Scholar, Microsoft Academic Search, Genamics JournalSeek, Cozionem, Zeitschriftendatenbank (ZDB), EconBiz, MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), Scilit) (0,79 друк. арк.).

3. Кабай В.О. Трудова міграція: сутність, рушійні сили, роль у розвитку економіки та фінансів країни. *Фінансовий простір*. 2017. №1 (25). С. 129-133 (*EBSCO Publishing Open Academic Journal Index, CiteFactor, Universal Impact Factor, ResearchBib*) (0,62 друк. арк.).

4. Кабай В.О. Мотиваційні передумови та чинники трудової міграції. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Т. 1. № 6 (264). С. 168-175 (*Ринц, Index Copernicus, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography*) (0,62 друк. арк.).

5. Кабай В.О. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні, оцінка його наслідків та загроз. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 1 (34). С. 97-106 (*Ulrich's Periodicals Directory, ResearchBib (Academic Resource Index), Central and Eastern European Online Library, Scientific Indexing Services (SIS), CrossRef, Index Copernicus, Google Scholar, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Репозитарій Кіровоградського національного технічного університету*) (0,85 друк. арк.).

6. Семикіна М.В., Мельнік А.В., Кабай В.О. Мотиваційні чинники використання людського капіталу в умовах євроінтеграції. *Innovates and information technologies in education*. Collective monograph by Aleksander Ostenda and Tetyana Nestorenko. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Katowice, Poland, 2018. P. 97 – 111. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/14a7b833a911f8fdca1a811e2c701e2f.pdf> (заг. обсяг 0,81 друк. арк., особисто автору належить 0,27 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: систематизовано мотиваційні чинники.*

7. Кабай В.О. Мотивація трудової міграції населення та методи її регулювання. *Determinants of Innovation and Investment Development of Multi-Branch Entrepreneurship, Tourism and Hospitality Industry*. Collective monograph by V.M. Yatsenko. Nuremberg: Verlag SWG imex GmbH, Germany, 2019. P. 84 – 95 (0,72 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України:

8. Семикіна М.В., Мельнік А.В., Кабай В.О. Деформація мотиваційних чинників у сфері праці як передумова формування міграційних настроїв вітчизняних працівників. *Вісник Черкаського університету. Економічні науки*. 2017. № 4, Ч. 1. С. 95-106 (заг. обсяг 0,78 арк., особисто автору належить 0,26 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено причини міграційних настроїв.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Кабай В.О. Підвищення якості людського капіталу як чинник запобігання банкрутства підприємства. *Резерви економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств: тези доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф., 14 бер. 2013 р.* Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2013. С. 58-61 (0,15 друк. арк.).

10. Кабай В.О. Мотивація у сфері праці: сутність та впливові чинники. *Перспективні напрямки розвитку економіки, управління та права: теорія і практика*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 12 бер. 2018 р. Полтава: ЦФЕНД, 2018. С. 52-54 (0,21 друк. арк.).

11. Кабай В.О., Денисенко К.С. Аспекти заохочення персоналу підприємств в умовах формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки. *Розвиток інноваційно-інтегрованих структур у вимірі формування інноваційно-орієнтованої моделі економіки*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 21-22 бер. 2018 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2018. С. 274-277 (заг. обсяг 0,3 друк. арк., особисто автору належить 0,15 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано мотиваційні умови прояву трудової активності.*

12. Кабай В.О. Особливості мотивації до інноваційної праці. *Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молодих вчених, 11 кв. 2018 р. Кропивницький. ЦНТУ, 2018. С. 50-53 (0,22 друк. арк.).

13. Кабай В.О. Окремі аспекти формування моделей мотивації: світовий досвід. *Актуальні питання економічного розвитку держави та регіонів: теоретичні і практичні аспекти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16 черв. 2018 р. Львів: ЛЕФ, 2018. С. 88-92 (0,24 друк. арк.).

14. Кабай В.О., Маклаков С.М., Дудко С.В. Оцінка стану освітньо-професійного розвитку фахівців та дієвості мотиваційних механізмів. *Economics, Education, Health Care and Pharmacy: Conference Proceedings of the 6th International Scientific Conference Modern Problems of Management (October 16–19, 2018, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole. 2018. P. 31 – 33.* (заг. обсяг 0,22 друк. арк., особисто автору належить 0,07 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано потребу дієвої мотивації у сфері праці.*

15. Кабай В.О., Маклаков С.М., Сало А.В. Дієві мотиваційні механізми як передумова освітньо-професійного зростання і підвищення конкурентоспроможності майбутніх працівників підприємств. *Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2018 р. Черкаси, 2018. С. 147-149 (заг. обсяг 0,23 друк. арк., особисто автору належить 0,07 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано роль мотиваційних передумов у підвищенні рівня професійності працівників підприємств.*

16. Кабай В.О., Семикіна М.В., Денисенко К.С. Нереалізованість трудових очікувань як перешкода формування стійких мотивів до ефективної праці в регіоні. *Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22 лист. 2018 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2018. С. 11-13. (заг. обсяг 0,15 друк. арк., особисто автору належить 0,05 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вплив нереалізованості трудових очікувань на трудову міграцію.*

17. Kabay V.O. Analysis of trends and causes of external labor migration of the population of Ukraine. *Universum View 15. Economics and management*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. С. 33-35. (0,16 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кабай В.О. Мотивація трудової міграції населення та механізми її регулювання в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Центральноукраїнський національний технічний університет МОН України, Кропивницький, 2019.

Дисертацію присвячено удосконаленню теоретичних і методичних засад дослідження мотивації трудової міграції населення та розробці науково-практичних рекомендацій щодо визначення механізмів її регулювання в Україні.

Уточнено сутність категорії «трудова міграція». Поглиблено характеристику процесу мотивації трудової міграції населення. Класифіковано мотиваційні чинники трудової міграції населення.

Удосконалено науково-методичний підхід до соціально-економічної оцінки причин та наслідків активізації міграційної поведінки населення. Визначено місце України серед донорів міжнародних мігрантів у світі та здійснено системний розподіл загроз міграційного донорства. В межах оцінювання міграційної ситуації в Україні досліджено міграційні настрої молоді за допомогою соціологічного опитування.

Визначено основні види механізмів регулювання міграційної поведінки населення в залежності від кінцевої мети. Визначено структуру мотиваційного механізму регулювання міграційної поведінки населення, яка містить ідеологічний та інструментальний блоки. Розроблено превентивні заходи з регулювання міграційної поведінки населення, спрямовані на створення робочих місць з гідною оплатою та умовами праці і підвищення якості людського розвитку.

Ключові слова: мотивація трудової міграції, мотиваційні чинники, оцінка, міграційні настрої, механізм, інструменти, регулювання.

АННОТАЦИЯ

Кабай В.А. Мотивация трудовой миграции населения и механизмы ее регулирования в Украине. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Центральноукраинский национальный технический университет МОН Украины, Кропивницкий, 2019.

Диссертация посвящена совершенствованию теоретических и методических основ исследования мотивации трудовой миграции населения, разработке научно-практических рекомендаций по определению механизмов ее регулирования в Украине.

В контексте развития научной мысли предложено трактовать «трудоую миграцию» как перемещение трудоспособного населения в другие населенные пункты, в том числе за границу, на временной (однократно, несколько раз,

регулярно) или постоянной основе, что обусловлено прежде всего мотивами удовлетворения актуальных социально-экономических потребностей.

Получила развитие характеристика мотивации трудовой миграции населения как процесса взаимодействия внутренних и внешних движущих сил, результирующим вектором которых служит побуждение населения к трудовому самоопределению путем перемещений. Усовершенствована классификация мотивационных факторов трудовой миграции населения за счет выделения их групп по признакам источников возникновения (внешние, внутренние), уровня влияния (наноуровень, микроуровень, мезоуровень, макроуровень), содержания (экономические, социально-демографические, организационно-политические, военные, экологические, религиозные, природно-климатические, историко-этнические, культурно-ментальные).

В результате изучения тенденций миграционного движения определено место Украины среди доноров международных мигрантов в мире, осуществлено системное распределение угроз миграционного донорства. Отмечено, что важнейшие миграционные риски Украины – потери интеллектуального и трудового потенциала населения, – являются последствиями неэффективной миграционной политики, игнорирования проблем трудовой миграции.

Предложен и апробирован научно-методический подход к социально-экономической оценке комплекса причин и последствий активизации миграционного поведения населения с конкретизацией объектов статистического и социологического анализа. Исследованы особенности трудовой миграции населения Украины. Осуществлена группировка регионов Украины с учетом специфики внешней трудовой миграции населения (по состоянию на 2017 г.) в разрезе показателей: количество внешних трудовых мигрантов; доля внешних трудовых мигрантов в численности экономически активного населения; количество потенциальных внешних трудовых мигрантов; доля потенциальных внешних трудовых мигрантов в численности экономически активного населения.

Результаты исследования миграционной ситуации в Украине подтвердили циркулирующий характер трудовой миграции с доминированием первичного ориентира населения на краткосрочную трудовую миграцию, связанную с необходимостью улучшения благосостояния. В рамках оценки миграционной ситуации в Украине исследованы миграционные настроения молодежи с помощью авторского социологического опроса, которым подтверждено, что базовым мотиватором трудовой миграции является размер оплаты труда при высокой степени абсолютной неудовлетворенности уровнем собственных доходов.

Определены основные виды механизмов регулирования миграционного поведения населения в зависимости от поставленной цели функционирования (ограничивающий, сдерживающий, стимулирующий, мотивационный, консервирующий, стагнационный, трансформационный).

Разработана структура мотивационного механизма регулирования миграционного поведения населения. Она включает блоки: идеологический (цель, задачи, принципы, функции) и инструментальный (инструменты регулирования, институциональное, информационное, материально-техническое, финансовое обеспечение).

Предложены научно-практические рекомендации по функционированию мотивационного механизма регулирования миграционного поведения населения. Их реализация на практике позволит: 1) влиять на изменение мотивов населения по перемещению на определенные расстояния и время с конкретной целью; 2) гибко изменять практику выезда и возвращения трудовых мигрантов; 3) предотвращать или смягчать негативные последствия миграции для трудового потенциала страны за счет превентивного характера мероприятий миграционной политики. Разработаны превентивные меры по регулированию миграционного поведения населения, направленные на создание рабочих мест с достойными оплатой и условиями труда, повышение качества человеческого развития.

Ключевые слова: мотивация трудовой миграции, мотивационные факторы, оценка, миграционные настроения, механизм, инструменты, регулирование.

ABSTRACT

Kabay V.O. Motivation of labor migration of the population and mechanisms of its regulation in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for obtaining of Candidate of Economic Sciences Degree on specialty 08.00.07 – Demography, Labor Economics, Social Economics, and Policy. – Central Ukrainian National Technical University Ministry of Education and Science of Ukraine, Kropyvnytskyi, 2019.

The thesis is devoted to the improvement of theoretical and methodical bases of the research of motivation of labor migration of the population and development of scientific and practical recommendations about definition of mechanisms of its regulation in Ukraine.

The essence of the category "labor migration" has been specified. The characteristic of process of labor migration motivation of the population has been deepened. Motivational factors of labor migration of the population have been classified.

The scientific and methodical approach to social and economic assessment of the reasons and consequences of activization of migration behavior of the population has been improved. The place of Ukraine among the donors of the international migrants in the world has been defined and system distribution of threats of migration donorship has been carried out. The migration moods of youth within assessment of a migration situation in Ukraine have been investigated by means of sociological poll.

The main types of mechanisms of regulation of migration behavior of the population depending on an ultimate goal have been defined. The structure of the motivational mechanism of regulation of migration behavior of the population which contains ideological and tool blocks has been defined. The preventive actions for regulation of migration behavior of the population aim to create jobs with worthy payment and working conditions and improvement of quality of human development have been developed.

Keywords: motivation of labor migration, motivational factors, assessment, migration moods, mechanism, tools, regulation.

Підписано до друку 22.05.2019 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Надруковано на різнографі. Умов. друк. арк. 0,9.
Зам. № Тираж 100 прим.